

Illyés Gyula: A tettes

1

Minden tárgy egy pici óra. Egy málnaszem éppúgy jelzi egy-egy nap elmúlását, akár egy torony. Egy kenyérmorzsában éppúgy benne feszül az éjfélről éjfélre lejárató huszonnégyes egység, akár egy gondosan fölvezetett Omegában. A kavicsban is rugó működik, csak erősebb járatú. Példárá a márványszobor: évezredekig elketyeg, igaz, olyan halk ütemben, mely már csak szemmel követhető. Így is megállapíthatjuk, mégpedig évezredekre visszamenően percnyi pontossággal, mikor húzták föl egy Ramszesz vagy egy elfeledett Tang-Csin szobájában.

2

Az időnek tehát nincs lakása. A tárgyakban vonja meg magát. Semmiképp se másként, mint a kukac a cseresznyében, a szú a szemöldökfában. Azaz nem mint lakó, hanem mint élősd.

Helyesbítünk. Idő önmagában nincs is; sose volt. Így sose lesz. Az idő a tárgyak betegsége. Róluk harapódzott át reánk élőkre. Minden ragály a frissen megfertőzöttek közt pusztít leghevenyebben. Van vajon remény, hogy valamikor (mint valaha rég) ellenállóbbak leszünk a fertőzéssel szemben? A különbség a tárgyak és az élők között: másképp védekeznek a rontás ellen.

A világűr csendjében – a teremtés elmebajos szótlanságában – mi emberek is csak ilyenféle időmérők: idő-ellenállók vagyunk, máris dicsérendő tartóssággal a túró és a piramisok között. Ez nem csüggesztő; bátorító. Hozzásegít annak a magányossági érzésnek a leküzdéséhez, ami az emberiségre szakadt – eddig föl nem mért pusztítást okozva – és szakad szünetlenül, hol hetes eső, hol világvégkezdő hegyomlás sötét óráit idézve tudatunkba mindazóta, amióta egy gyermeki hiedelem végleg eltűnt a képzelet zsinórpadlásán. Hogy mindezeket a rugókat valami atyai kéz húzza föl.

3

Atyánk nincs, ám testvérünk – velünk egysorsú – az rengeteg. Csak meg kell találnunk, ami rokonít. De önzetlenebbül, tágabban! Új helyezkedést kell keresnünk, új családkört? Nem; csak föl kell, el kell ismernünk újból régi jó rokonainkat, akiket hajdan letagadtunk holmi Zeuszok felé ácsingózva. Holott ők még a legjobb társaság számunkra ebben a hideg semmiben, ami az idő s ami – most már látjuk – mégis a legvalóságosabb haza. A legközösebb! Több benne a tanácsadónk, a kalauzunk, mint sejtettük valaha, annak a régi hiedelemnek a gőgjében. A világ testvéribb – népesebb –, mint föltételeztük. Hisz a szívünkben sem az idő jár. Hanem csak egy betegség. A ketyegő halál.

4

Ha a lélek főtulajdonsága, hogy örökidejűsége áhít mindennek, ami érzékelteti ezt az örök időt, köze van a lélekhez, ez csak természetes. Innen tekintve vajon ki győzi inkább az időt: Caligula-e, vagy a lova, vagy a tíz csöbör méreg, amit áldozataival az igényes császár megitatott, vagy éppenséggel áldozatai? Ennek akarata, annak okozója, amannak ereje az áldozatoknak rettegése volt.

Azzal jár, azaz hozzá tartozik, és attól jár, vagyis annak erejével mozog: a kettő közt a különbség nem csak a szótárban – minden nyelv szótárában – árnyalati. Valóságosan is. A vaj

attól jár és azzal jár, sőt azzal jár le, hogy avasodik, az arc, hogy ráncosodik, a költészet, hogy ünnepi lesz, a szerelem, hogy beteljesedik s hálából el akar múlni.

A dobozban szikkadó cipőkrém épp oly viszonyban van a halhatatlansággal, mint a sarkcsillag. Más-más grádicson? Épp csak ebben – a dolgok, a tárgyak, a jelenségek viszonyában – kell rendet teremtenünk, s máris kezd alakulni egy új harmónia.

Rendet teremteni? Meglátni először is a rendet!

5

Tíz mondatban az olvasó elé helyezzük azt a legalább tízezer bölcséleti műből fölterebélyesedett elméletet, a mind a mai napig a legésszerűbbet annak bizonyítására hogy van rend, azaz halhatatlanság. Hogy órarendszerünket személyes szándék húzta föl.

A tétel Szent Tamástól ered. Eszerint a tárgyakban végbemenő minden változás külső behatás eredménye. Minden behatás föltételez természetesen egy előző behatást. Ezek sorozata pedig szükségszerűen egy olyan változás-előidézőt tételeztet föl, amely úgy oka minden változásnak, hogy maga már nem változik. Nem lehet ez tehát sem afféle első szem a láncban, sem holmi időbeli kiindulópont. Mert hisz akkor is még az volna, mint a többi. Másfajta külsőből kell ezekre hatnia. A véges, változó, létrenden kívül pedig ilyen eredménnyel csak egy nem-véges egy nem változó ható- vagyis teremtő-erő működhet.

A falatnyi fagylalton át tehát, melynek lágy megrozkodásán lenyelte előtt egy pillanatra megállt a szemünk, a Teremtő trónusához száguldhát a tekintet.

6

Magára adó, fölnőtt embert zavarba ejt bármily ilyen Első Atya későbbi fölfedezése. Mintha már férfikorba jutott törvénytelen gyermek ajtaján kopogtatna valaki éjszaka, viharban: Én nemzettek!

Vagyis azért tartasz igényt a földélre, melyet én készítettem? Sőt azért akarsz ura lenni? Késő. Bárhonnan kerültem is ide, itt már én vagyok a gazda.

Rég többet tudva, mint te.

A társaimtól.

Rég nem tőled remélve védelmet.

A társaimtól.

A tárgyak közt foglalni megfelelő helyet nem lefele haladás a lépcsőn; nem lefokozás. Ez a szerénynek tetsző helyünkrehúzódás óriási térhódítás. Megvethetjük a lábunk; az alakítható sárban, e kemény talajon.

A továbbiakról legközelebb.